

Усатий В. Д.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
лінгвометодики та культури фахової мови

Усатий А. В.,

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри
дидактичної лінгвістики та літературознавства
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Українознавча спадщина Івана Франка у контексті рідномовної освіти майбутніх учителів

Літературна творчість багатьох вітчизняних письменників прославляла й прославляє Україну й український народ. Це дуже різні за своїм змістом твори: у них звучать героїчні розповіді про мужніх лицарів, влучне слово про багатство культури, формування думок про моральність чи ментальність населення. Наразі об'єктом нашого зацікавлення є питання народності, народознавство у творах І. Я. Франка – багатогранного письменника, який "спираючись на наукові джерела, полемізуючи з провідними російськими та польськими вченими, доводить тезу про самобутній історичний шлях української нації, відмінний від російського, порушуючи проблему різниці у ментальності двох народів" [5, с. 8]. Фактично, більшість прозових творів І. Я. Франка прямо чи опосередковано пов'язана з легендами, народними віруваннями, звичаями українського народу. На жаль, із багатьох текстів Каменяра було вилучено частини, які розкривали національно-патріотичний зміст: "Поперед усього тут треба навести, власне, його націоналізм..." [5, с. 18]. Сам автор зазначає: "Хто знає, чи не була б нині Україна освіченою, самостійною країною, коли б при допомозі Мазепи удалось було шведам побити під Полтавою Петра? ... Він позатикав ті вікна в Європу, котрі перед ним були у нас на Україні. І коли через те у нас на Україні стало глухо і темно, всі найліпші наші сили йшли в центральне вікно і душилися, і ниділи в нім, повертаючи свою працю на службу не своєму, а чужому народові..." [5, с. 19]. Ще в одному творі І. Я. Франко коментує: "силою Андрусівського договору... між Польщею, Московщиною і Турцією постановлено було, що вся Україна на правім березі Дніпра по нижче Києва аж по Буг має на віки вічні стояти пустинею..." [5, с. 19]. Спостерігаючи й аналізуючи суспільні і політичні події, Каменяр пише: "Дивне, чому д. Житецький не завважив, що православна Москва кілька разів наказувала відбирати старі православні церковні книги з усіх церков України і заступати їх московськими... Здається, уніяти були більш толерантні, ніж православна Москва" [5, с. 177].

Як не дивно, але московські чиновники зухвало й жорстоко поводити й поводять себе не лише з українським народом. "Живцем пригадується постукування московських офіцерів, коли свобождали болгар від турків... Пресиш у [болгарина] сього й того – нема нічого. А як тріснеш його порядно в зуби, зараз шовковий стане, все найдеться" [5, с. 177]. Про природний розум українців, їхнє прагнення удосконалювати себе свідчать такі факти: "Що українці ще від свого державного сполучення з Москвою не переставали працювати для російської науки й просвіти – се доказує маса блискучих імен, починаючи від Прокоповича, Туптала, Яворського, а кінчаючи Гоголем,

Костомаровим, Ковалевським. Що українці здавна шукали волі разом з чільними великорусами або й наперекір їм – се доказує довга низка імен від Мазепи й Сірка аж до Желебова, Лизогуба й Драгоманова. ...Коли б українці здавна були працювали для себе, для своєї національності, не оглядаючись на абстрактний общерусизм, то не тільки піддвинули б були Україну високо, але й загальноруська й загальнослов'янська сила була б у сумі багатша та більша" [5, с. 180].

І. Я. Франко не залишає поза увагою й українську народну пісню, його бентежить питання про "боротьбу українського народу і козацтва з турками й татарами до кінця XVII віку, а потім окремо історію боротьби з Польщею та Московщиною від половини XVII до кінця XVIII в. " [5, с. 190].

Українознавство та народознавство постійно знаходиться під увагою Івана Яковича, який пильнує його велич і досконалість, захоплюється ним. Свідченням цього є розвідка "Галицько-руський орнамент на віденській виставці", у якій дослідник аналізує "жіночі ручні роботи", а також збірник орнаментів. І. Я. Франка цікавлять початки збирання й зіставлення, замальовування орнаментів, бо узори вишивок, національних виробів герданів можуть бути втрачені, а вони свідчать "о добрім смаку, великій зручності і належить до найкращих виробів того роду" [4, с. 174]. "Техніка вишивання єсть дуже різнорідна і багата в переміни, хоч переважно невідлучна від тканної нитки і через те й узори виходять виключно геометричні, простолінійні, а навіть багаті мотиви рослинні являються строго стилізовані й розложені на прості лінії". ...Взірці до вишивання мають кожний свою назву, почасти взяту з рослини, як "дубове листя", "виноград", "хміль", "ягоди", ... "звізда", "сокирки" і. т. д. ...Вироби з різнобарвного жемчугу проявляють також густовні взірці і глудани... круглястих пацьорок...? "Містяться в них множиство художніх мотивів, а їх уживання на червоній гарусовій стяжці, яко оздоба голови, пояснене також виставленою пробою". [4, с. 175]. І. Я. Франко прагне допомоги "відродженню народного смаку і життя" [4, с. 175], а водночас і увіковічнити його в записках, книжках чи зразках народної творчості.

Все культурне життя, не лише Галичини, а й фольклорний рух у Європі було не байдуже письменнику, культурному діячеві І. Я. Франку. Він коментує видання "річника празького", "гарна книжечка, оздоблена множеством рисунків (емблеми на казочні мотиви, також ініціали, а далі образки з давніх брошур та книжок, де представлено різні казочні та легендарні постаті, духи, гноми, феї, смоки, почвари, далі сцени з життя людового, дитячі забавки і т. н.)...", а в кінці спис спеціалістів по різних галузях фольклору" [4, с. 422].

В іншій статті подано аналіз "інтересної книжки ... югославських казок і пісень..., людові вірування і видання фольклорної часописі" [4, с. 427]. У ній автор пише: "Для починаючих фольклористів книжка ся як осторога перед мітологічними та лінгвістично-філософічними манівцями може бути дуже корисна" [4, с. 427].

Як відомо, мова матері засвоюється дитиною разом із молоком. Усі зразки народної творчості (казки, лічилки, дражнилки, пісні, легенди тощо) своїм основним завданням передбачали розвиток мови і мовлення. Майбутня мати вірила в те, що чим раніше родичі дізнаються про вагітність, тим швидше дитина почне говорити. Відомо, що в Україні, на відміну від сусідніх народів,

безграмотних і неписемних було обмаль, кожен прагнув навчитися. Але це не було вигідно владі, тим паче якщо здійснювався планомірний розвиток і пропаганда української мови. Маючи доступ до значної кількості літератури, І. Я. Франко пише статтю: "Правове становище української літератури в Росії" [4, с. 468–471]. Автор починає дослідження такими словами: "Вже давно, ще до 1825 року, відомий російський поет Пушкін сказав: "В Росии нет закона, но столб, а на столбу корона". Зрозуміло, що через те говорити про "юридичний" статус будь-чого – справа проблематична. Такий стан не змінився там і досі. "Свод законов" там сягає сотні томів, але, на думку іншого видатного російського письменника Щедріна, ті "закони" друкуються лише для того, щоб бути окрасою канцелярських полиць, а країною і долями людей, що мешкають у ній, керує "планета", тобто випадок, свавілля вже не якоїсь однієї людини, а воля якихось невідомих елементарних сил". І. Я. Франко наводить ці дані щоб читач міг виробляти належну норму для оцінки правових обставин" [4, с. 468]. Чи можна було Україні мріяти про самостійність, а українцям про людські права в Росії? Це й сьогодні залишається проблемою, бо мирно досягти навіть сусідського співіснування не вдається. Будучи патріотом, І. Я. Франко не може спокійно сприймати таку ситуацію, його особливо зачіпає необхідність засобами слова роз'яснити як польським, так і російським прогресивним діячам ситуацію про "заборону мови 20-ти мільйонного народу" України, яку принижували до "малоруського наріччя". Каменярь називає вісім найзапекліші заборони: не можна "видавати українські книжки релігійного, популярно-наукового та педагогічного наукового змісту; привозити українські книжки; нічого друкувати; читати лекції; грати в театрі тощо. Ознайомившись із розвідкою І. Я. Франка, виникає питання а що змінилося в наш час зі становищем української мови чи книжки? Питання залишається риторичним.

Багатогранність поглядів І. Я. Франка доводить його участь у НТШ, до складу якого входило більше 100 осіб. Серед них були представники з Польщі й Росії. Члени товариства були поділені на секції, кожна з яких займалася науковою діяльністю зі свого фаху, а саме: географічною, природничою, промисловою, музичною, мовознавчою, літературною. На зібранні товариства виступив І. Я. Франко, який зупинився на сучасних напрямках у народознавстві, визначив поняття "народознавство", схарактеризував сферу і матеріал цієї науки, підкреслив її важливість для інших наук і для практичного життя, а потім розповів про її напрями і методи". Даючи практичні поради слухачам, доповідач зосередив увагу на різноманітності матеріалу народознавства, різноманітності природних і корисних методів для дослідження конкретного матеріалу. Науковець занадто переконливо й глибоко розкрив суть такої роботи, що після закінчення доповіді до нього не було запитань і не існувало сумнівів у правильності й важливості роботи, пов'язаної зі збором, систематизацією, дослідженням і аналізом народознавчого матеріалу, як духовного, так і матеріального.

Цікавим з етнографічно-народознавчого і фольклорного погляду є "Етнографічний збірник", у якому вміщено 25 казок із села Берлин, вони є "чарівними" за змістом, "зразкові" у мовному плані" [4, с. 487]. "Далі маємо у цьому томі опис свят Різдва Господнього в чорноморських козаків (з портретом

козака), ... "збірку українських анекдотів Шевченка й етнографічний питальник" [4, с. 487].

Як бачимо І. Я. Франко цікавився різними напрямками українознавства, він дбав про те, щоб, записавши, змалювавши зразки, залишити їх у народній скарбниці для прийдешніх поколінь, адже це дорогоцінні скарби, які можуть зникнути разом зі зникненням їх носіїв.

Ще одна досі не відома широкому загалу розвідка стосується галицьких народних казок, які використовував і до яких зробив пояснення Іван Франко, їх називає автор "далеко скромнішими та зразком простішого поділу" [4, с. 490] за формами літературними. Головними виділено такі сім типів: 1) "Казку, т. є. оповідання, в яким дійсність перемішена з чудесним елементом... 2) Легенда, т. є. оповідання, в яким дійсність також перемішена з чудесним, але взятим з обсягу виображень і вірувань церковно-релігійних... 3) Новелу основану на тлі побутовім... 4) Фацецію (анекдот), суть якого становить звичайно якесь одно спостереження, часто гра слів, незвичайний оборот мови, прозвище і т. ін... 5) Оповідання мітичні, в яких говориться про явища і постаті фантастичні, а також... предмети живого вірування люду. 6) Оповідання про особи, події та місцевості історичні... 7) Байки звірячі, притчі і анологи морального або дидактичного змісту» [4, с. 492]. Крім цього, І. Франко "подає "Покажчик казочних і інших мотивів, ужитих в казках", досконалість змісту чи анотації казок, запропонованих у збірнику, серед змісту яких простежується передача суті казки одним реченням, часто такі пояснення є народознавчими, вони пов'язані з віруваннями народу.

Легенди і вірування українського народу часто перегукуються зі світовими, чим пояснюється взаємозв'язок існування життя на різних територіях. На перший погляд, проста назва статті "Пся крев" і "Песя віра" носить філософський характер, пов'язаний із традиціями й віруваннями народу. Як пише І. Я. Франко, із собакою «народна традиція обійшлася несправедливо» [4, с. 528]. "Цього вірного й невідступного товариша людини, ба більше, найстаршого її товариша... та й нині завдяки своїй кмітливості, вірності й чималим заслугам, засвідченим перед людиною, заслуговує на ім'я її приятеля, народна традиція дуже часто трактує як символ підлості, безхарактерності, егоїзму та інших різноманітних гидких ознак" [4, с. 528]. Найцікавішими для вивчення народних уявлень і повір'їв про собаку є такі оповідання, у яких схрещуються й змішуються два погляди: первісний, який обожнює пса, й новіший – зневажливий..., в усній народній традиції залишилося лише їхні невиразні сліди, загадкові фрагменти, які були б незрозумілими без знайомства із середньовічними джерелами" [4, с. 528].

Відділити народознавство й усну народну творчість, на наш погляд, важко, бо вони живуть одне в одному, є виразниками моральності і засобами виховання, навчання тощо. Зразком усної народної творчості часто є прислів'я – "мудрість народів", ...що містить в коротких ядерних висловах певні моральні судження, філософські погляди, практичні правила життєвої мудрості", через які відтворюються "інтелектуальні і моральні обличчя народу", "вони є спільними для майже всіх культур і не мають нічого характерного для певного народу" [4, с. 600]. "Народні прислів'я є надзвичайно цінним матеріалом як для лінгвіста, який знайде в них і багато архаїзмів, давніх

зворотів, синтаксичних взірців, найрізноманітніших тропів, порівнянь, елізій і т. п., так і для етнографа, що в приказкових висловах відкриє багато рис давнього символізму й антропоморфізму, віднайде особливості народного дотепного гумору, більшу чи меншу вразливість на відтінки слова, на племенні і національні відміни; історик відкриє в них ремінісценції з минулого народу; соціолог буде із захопленням досліджувати відображені в них погляди конкретного народу на соціальний і політичний лад, його відношення до релігійних вірувань та церковних організацій і т. п... Кожен науковець мусить... піддавати їх науковій критиці..." [4, с. 602]. Автор аналізує прислів'я, що об'єднані в збірки різними авторами й видані галичанами.

Український народ має свої сімейні традиції, бо й сім'я виступає свяติною, бо "у сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості" [2, с. 22]. За сім'єю судять і про її членів. Мудрість батьків переростає в духовне багатство дітей. Сімейні стосунки формують громадські обов'язки, відповідальність, працьовитість, чесність, моральність, духовність дітей. Сім'я – це батько й мати.

Мама, матінка, матуся, ненька, матір – це ще не повний перелік слів, за допомогою яких звертаються до людини, яка з любов'ю й ніжністю виношує під серцем своє дитя, а потім доглядає за ним, годує, пестує, навчає, виховує, любить особливою материнською любов'ю.

У розділі «додатки» вміщено велике й глибоке дослідження І. Я. Франка, що стосується жінки-матері. Ці матеріали мали б стати в нагоді багатьом жінкам, бо мають не тільки науковий, а й практичний характер. Перше, що відзначає письменник, – це коло обов'язків, які виконує жінка-дружина в сім'ї: "бути женою і матір'ю, удержувати родину і хазяйство" [4, с. 560]. Мати ж "стоїть на висоті природного, морального і громадянського достоїнства, – вона єсть кормилиця чоловічества" [4, с. 560]. Автор пише, що мати вигодовує й виховує дитину як особистість здорову, моральну й корисну для суспільства, розвиває її природні задатки для визначення правильного шляху в житті. Письменник усебічно розкриває роль матері, яка "дає життя" дитині, а потім усе робить для того, щоб мале розвивалося як тілесно, так і душевно, пробуджує духовність, пильнує почуття, волю, характер, указує дорогу в життя. Від матері залежить, ким стане дитя в майбутньому, і її високе й важливе призначення, дароване Творцем, потрібне суспільству. Мати, котра живе в тісному крузі, удержує, порядкує й заховує необхідне, що знадобиться в потрібну хвилину. Під її оком зростає й дозріває дитина на молодця чи дівчину. Почуття – це переваги жінки, розсудливість і розум – чоловіка. Ознаками чоловіка є: сила, повага, стабільність, сміливість, розсудливість, поважність, воля, гострий розум. Чоловік – голова, хранитель родини, який приносить добро в дім, керується засадами істинності. Чоловік – гордиться наукою, силою волі, чоловічою твердістю, духом божества, шукає причини віри, виховує дітей після практичної моральної науки. Зовсім іншою, за розвідками І. Я. Франка постає жінка. Життя жінки – тихе родинне коло, тісний круг спілкування, вона надає чоловікові громадянську й моральну гідність, заспокоює його бурхливі й палкі пориви, переконуючи в дотриманні обрядів і звичаїв, виконанні обов'язків. У неї переважають почуття, які є пружиною справи, дивиться

переважно на форму, її ознаками є: краса, податливість, спокійність, терпеливість, делікатний такт, вона може завстидати, жінка з побожністю любить чоловіка, віддається Божій любові, живе в молитві й попадає скоріше в сієвір'я, виховує дітей в боязні Божій. Як пише І. Я. Франко: "Родина є підставою фізичної і моральної сили народу, а добра мати є душею життя" [4, с. 562–593].

Виховання її навчає і формує нових борців за високі, святі ідеї, за поступ, за свободу і добро батьківщини. Занедбаного матиного виховання не замінить навіть тяжка школа життя. Якщо життя родини накульгує, то поступово занепадає моральна і фізична сила держави, а виникає це тоді, коли жінка занедбує свої подвійні обов'язки.

Дівчата, які прагнуть вступити в сімейні стосунки, мусять пам'ятати, які важливі обов'язки на них лягають. Вони повинні вміти доглядати дитину, виховувати її тілесно і духовно, щоб не було слабих і занедбаних дітей, у душах яких із часом виростає бур'ян зневіри до навчання і моральності.

Кожний обов'язок, хоч найприродніший, вимагає навчання. Наука й досвід, поєднанні обов'язком, поступово формують взаєморозуміння, доброту в сім'ї корисність суспільству, щастя, а це й був обов'язок матері і їй під силу. Молода дружина, яка хоче належно виконувати свої обов'язки – виховувати дитину – мусить мати певну духовну освіту, моральні підстави й знання людської природи і людського серця, щоб дитина навчалася в неї. Слід пам'ятати ті обов'язкові елементи, з яких складається виховання дитини: а) виховання тіла дитини; б) пробудження її духовних задатків; в) моральність.

На ролі школи й матері Іван Якович також зосереджує увагу. Він говорить, що дім і школа впливають найрішучіше на духовний розвиток дитини, бо в процесі навчання вона удосконалюється, а її знання й уміння доповнюються. Мати мусить первісно пробудити дух дитини, а вчитель – методично навчити, розширити й упорядкувати знання й створення характеру. Слушну думку висловив письменник: дім і мати вчать любов'ю; школа – наставлянням і наполегливістю. У перші шкільні роки мати повинна з особливою старанністю контролювати і перевіряти дитину, дбати про те, щоб вона не втратила інтересу до навчання, не зародилася в її душі думка, що позбавлена вільного часу. Чим більше родичі висловлюють повагу до вчителя, тим більше і щиріше дитина до нього прив'яжеться, тим корисніше буде це для неї.

У третьому розділі статті "Література для дітей" сказано, що книжок для дітей такого віку немає і не може бути, а читати книжки, коли вже дитина навчилася читати, не можна "задовго і зачасто", читати треба так, щоб розуміти зміст прочитаного, щоб виробити бажання читати, треба змінювати книжки, "вони люблять зміну, пестру всячину і мішанину" [4, с. 569]. Для інтересу в читанні слід добирати тексти за віком. Коли ж дитина дозріла до читання, то їй слід пропонувати тексти, які "образують розум, облагородняють чувства, будять... ум і дух становлять здоровий корм душі" [4, с. 571]. Що дитині читати, вирішують і контролюють батьки й учителі. Автор висловлюється про роль школи для здоров'я, умов, за яких дитина читає, її позу, освітленість приміщення.

Окремою розвідкою виступає розділ "Народні повір'я, зв'язані з народженням дитини", який також складається з двох глав і приписів. Матеріал статті має народознавчий характер, автор розглядає завдання і методи антропології. І. Я. Франко пропонує скористатися аналізом зразків, "які уціліли в приповідках та повір'ях, картини давнього правдивого життя, се переважно казки, забави, обичаї та звичаї і пісні" [4, с. 574–575]. "На думку вчених-антропологів та істориків, первісні люди жили в своїй вітчизні дуже довгі віки і розходилися з неї різними дорогами та в різні часи" [4, с. 574–575].

Збірник матеріалів про дітей в українському селі має різноплановий характер, це "вірування й забобони, гігієна й спосіб виховання, забави й щоденні заняття, становище в родині, в громаді" [3, с. 238]. Ставлення нашого народу до вагітності жінок має багато суперечностей. Українці шанують явище «плодження дітей яко нормальну, природну задачу». "Жінка хвалиться своїм дітям, їх сплодження вважає своєю заслугою. Без плода жінка вважається істотою чим-небудь ненормальною, проклятою, прогнівивою Бога". "Приплодне дерево до Раю пускають, мене, безплодницю, з Раю винганяють, – жаліється жінка в українській пісні. Далі І. Я. Франко наводить повір'я про грішну жінку, яка, щоб не було дітей, сідаючи на весільний посаг, підкладає пальці правої руки, бо на скільки пальців вона сяде, стільки літ не буде мати дітей. У народі таке явище розглядається двояко: з одного погляду, підтримується, а з іншого "стає предметом сміху", якщо дітей народжується забагато. У статті наголошується на різному ставленні до вагітної жінки в різних народів: одні – поважають, інші – зневажають, примушують працювати, виконувати непосильну працю. Деякі народи вірять, що жінка вагітна "може шкодити іншій людині, яка не виконає її волю", чимось не догодить їй або скривдить. "Існують повір'я, що коли хто не послухає вагітну, не дасть їй щось, то все його майно попсують миші, або якщо вагітна перейде дорогу, то чоловіка нападуть чиряки, слово прокльону, вимовлене нею, обов'язково справдиться та ін." З часом досвід уклався в сталі повірки: люди на підставі висновків виводили правила, як заховатися чи вберегтися від інших впливів. Так виникли повір'я, якщо вагітна вдарить тварину, то дитина буде горбитися; якщо заткне ніс або рот від неприємних запахів, то у дитини буде поганий запах з рота; коли вимітає сажу чи у піч лізе, то новонароджена дитина буде слаба на руди; коли дивитися пожежу і в тій хвилі заткне собі лице чи візьметься з переляку за будь-яку ділянку тіла, то у дитини буде червона родима пляма; коли зустріне з трьома відрами, то у дитини буде жовна; коли забагато меду чи солоної риби, дитина помре; а – яблук або свіжої риби – житиме; не можна дивитися на страту чи знущання над людьми або й тваринами; заборонено носити на шиї нитки, бо пуповина обів'є дитину; не слід переступати через мотузку – важкі пологи; не можна носити у фартусі яйця – м'ясо – язичок приросте; ні цибулі – буде зоб; не можна придивлятися до бридких речей, калік, роздертих звірів, бо дитина може стати потворою. Коли задивитися на людину з гулею, раною, у дитини буде те саме. Це ж стосується і чоловіків, якщо вагітна мама, коли вперше дитина починає битися, подивиться на гарного чоловіка, то й такою буде дитина». Автор, спираючись на дослідження Чубинського, Леббока робить висновок, що повір'я ці належать до найстаріших здобутків народного життя і

звичаїв. Однак із часом і вони зазнають змін, витісняються поглядами нового часу.

У "Приписках і матеріалах до I глави" сказано, що "бідність матеріалів, таємничість, якою окриваються повірки", визначаючи вагітність, пов'язано з тим, що збирачами виступають чоловіки, але лише тоді, коли збирач живе серед інформаторів, спостерігає за їхнім життям, лише в такому випадку він зможе оцінити здобутки давніх часів, помітити рухи, дії, фрази які застосовували «не годиться, бо так старі люди кажуть» [3, с. 590]. Досліджень, що стосуються душі, існує мало, бо збирачі недостатньо уваги відводять цьому питанню.

У II главі подано матеріали, які стосуються народження, а також відгадування того, хто народиться – хлопець чи дівчина, – скільки буде жити дитина, наскільки буде щасливою; важливе місце відведено бабі-повитусі, допоміжній під час пологів, молитвам, хрестинам, зливкам, який буде фізичний стан дитини тощо.

З цією подією пов'язано багато цікавих містичних фізіологічних процесів, що стали вихідним моментом для творення звичаїв, обрядів, повір'їв та забобонів. Зібраний матеріал дослідниками різних народів такий багатий і різноманітний та потребує гідної класифікації.

І. Я. Франко подає розвідки про те, як відбувається народження дитини в австралійців, американців, індіанців, жителів далекої півночі, монголів, муринів, черкасів, бедуїнів, полінезійців та ін.

З розвитком суспільства значне місце відводиться "старшій віком жінці, яка знає тайни життя і природи" [3, с. 585] – бабі-повитусі. "Вони, будучи присутні при пологах, мусили... стикатися з світом духів, як з ними обходитися, вгадують їх прихід, які вони – ласкаві чи гнівні, ...знають, як і чим їх задобрити або відігнати, їх роль забобонно-релігійна чи раціонально-лікарська" [3, с. 590].

Користуючись матеріалами П. Чубинського, І. Франко наводить обряди і звичаї слов'янського люду щодо народження дитини.

1. Коли жінка почує наближення пологів, посилає за бабою чоловіка чи ще когось із хлібом; баба приходить також з хлібом; Вона не повинна бути родичкою, бо "баби суджені, а куми люблені"; але відмовитися не має права. Ввійшовши в хату, говорить "Отче наш", "Вірую", "Богородицю", б'є тридцять поклонів і промовляє молитву. Під час пологів дотримується давніх звичаїв: заслонюють поліжницю, кладуть роговий ніж, запалюють вогонь, добутий тертям, обмивають матір і дитину тощо.

Залишаються ще необробленими матеріали про близнят, калік, мертвонароджених.

Отже, І. Франко заглибився в багатство народних звичаїв, обрядів, повір'їв. Його цікавив цей пласт культури слов'ян, який не тільки свідчить про міцну родину, знання про світ, мрії й сподівання на краще життя, але й про язичницько-християнську мораль, духовність людей, які мешкали на теренах України.

Список використаних джерел та літератури

1. Показчик купюр / ред. Є. К. Нахлік. – 2009. – С. 8.
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. – К. : 1978. – С. 22.

3. Франко Іван. Додаткові томи до збірника творів у 50 т. – Т. 37. – К. : Наук. думка. – 2008. – С.590.
4. Франко Іван. Додаткові томи до збірника творів у 50 т. – Т. 53. – К. : Наук. думка. – 2008. – С. 174.
5. Франко Іван. Збірник творів: у 50 т. / І. Франко; редколегія: М. Г. Жулинський [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2008–2009.